

Tadqiqot **uz**

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

conferences.uz

No 21
31 октябрь

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 21-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
8-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
21-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-8**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
21-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-8**

ТОШКЕНТ-2020

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 21-күп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 октябрь 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 19 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илфор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фаргона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шоҳида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт универсиети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Ҳуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Ҳуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманган мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содикович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаптириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содикович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаптириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаҳхоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулdir.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

АДАБИЁТ

1. Asilbekova Rashida Oybekovna

YOSH AVLODNI TARBIYALASHDA ABDULLA AVLONIY ASARLARINING
AHAMIYATI 7

2. Xamdamova Chinnixol

ABDULLA QAHHOR IJODINI O'RGANISHNING PEDAGOGIK AHAMIYATI 9

3. Qurbanova Nafisa Ruzibayevna

"JALOLIDDIN MANGUBERDI" - TARIXIY-FALSAFIY TRAGEDIYA 11

4. Samadova Nilufar, Asoyeva Muxayyo

BARKAMOL AVLODNI TARBIYALASHDA HADISLARNING O'RNI 12

5. Мақсада Жамматова

"ЛАЙЛИ ВА МАЖНУН" ДОСТОНИНИНГ УМАР БОҚИЙ ВАРИАНТИДА АДИБ
МАҲОРАТИ 13

6. Ибрагимова Насиба Ахмаджоновна

LUTFIY LIRIKASIDA TAZOD SAN'ATI 16

7. Axmedova Maxliyo Atabekovna

ERKIN VOHIDOV IJODIYOTINING BADIY-ESTETIK XUSUSIYATLARI 17

АДАБИЁТ

YOSH AVLODNI TARBIYALASHDA ABDULLA AVLONIY ASARLARINING AHAMIYATI

*Asilbekova Rashida Oybekovna
Namangan viloyati Namangan shahar
58-DIUM o'qituvchisi
+998934974205*

Annotatsiya: Ushbu maqolada jadidchilik harakati namoyondasi bo'lgan Abdulla Avloniy hamda uning asarlarining yoshlari tarbiyasidagi ahamiyati haqidagi qarashlar yoritilgan.

Kalit so'zlari: Abdulla Avloniy, jadidchilik, axloq, tarbiya, hadis.

XIX asrning ikkinchi yarmi XX asrning boshlarida Turkiston (Markaziy Osiyo) o'lkasida pedagogik fikrlarning rivojlanishida, xalq maorifi ishlarini yuksaltirishda ilg'or ziyolilarning xizmatlari kattadir. Bunda jadid adabiyotining yirik shoir, dramaturg, muallim **Abdulla Avloniy** (1878–1934)ning xizmatlari ko'p. U maktablar olib, shaxsan o'zi muallimlik qilish bilan birga maktablarni darsliklar bilan ta'minlash ishiga katta hissa qo'shdi. Uning qalamiga mansub "*Turkiy Guliston yoxud axloq*", "*Birinchi muallim*", "*Ikkinci muallim*" "*Maktab Guliston*" asarlari bir necha bor nashr etildi. Bular ichida "*Turkiy Guliston yoxud axloq*" asari o'zbek klassik pedagogikasining ajoyib namunasi hisoblanadi. Abdulla Avloniy mazkur asarni fors klassik shoiri shayx Muslihiddin Sa'diy (1184–1310)ning "*Guliston*" asaridan ta'sirlanib, unga taqlid qilib yozganligi haqida shunday deydi: "Ban bu asari nochizonami bir necha muallim birodarlarimning iltijolari ila yozmoq va nashr qilmoqqa g'ayrat va jasorat qilmish edim. Alhamdulilloh val minna ikkinchi tab'iada muvaffaq o'ldum, chunki Turkiston maktablarida o'z shevamizda (o'zbek tilida demoqchi) yozilmish mukammal "Axloq kitobining shunday asarga tashna va muhtoj ekanlig'i o'zum muallimlar jumlasidan o'ldig'imdan manga ham ochiq ma'lum o'ldi. Shuning uchun ko'p vaqtlar tajriba so'ngidan adibi muhtaram shayx Sa'diy usulida yozmoqni, garchi og'ir ish bol'sa ham, o'zimga muqaddas bir vazifa ado qilaroq bu kamchilikni oradan ko'tarmakni munosib ko'rdim". Demak, aytish mumkinki, "*Turkiy Guliston yoxud axloq*" Sa'diying "*Guliston*" asari usulida o'zbek tilida yozilgan axloq kitobidir.

Abdulla Avloniy "*Turkiy Guliston yoxud axloq*" asarini o'z davrining maktablari, yoshlari, xususan, yuqori sinf o'quvchilari uchun qo'llanma tarzida yaratdi. Asarning tub mohiyatini yoshlarni ma'rifatga chorlash, sharqona, ko'p milliy an'analarimiz ruhidagi tarbiya ishining yo'l-yo'riqlarini talqin etish, ayni vaqtida, ta'lif-tarbiya sohasida yangi asrning ilg'or talabalarini qo'yish, axloq muammolarining shaxs kamoloti va jamiyat ravnaqidagi o'rnini yoritish tashkil etadi.

Hozirgi kunda inson tarbiyasida pedagogik asarlarning o'rni benihoya kattadir. Abdulla Avloniyning "*Turkiy guliston yoxud axloq*" asari ham shunday asarlar sirasiga kiradi. Unda inson tarbiyasida muhim rol o'ynovchi muhim masalalar yoritilgan. Ushbu masalalar faqat hozir emas, balki barcha davrlarda ham dolzarb bo'lib kelgan. Asarning tub mohiyatini yoshlarni ma'rifatga chorlash, sharqona, ko'p milliy an'analarimiz ruhidagi tarbiya ishining yo'l-yo'riqlarini talqin etish, ayni vaqtida, ta'lif tarbiya sohasida yangi asrning ilg'or talabalarini qo'yish, axloq muammolarining shaxs kamoloti axloq"da yaxshi va yomon xulq, ruh, fikr, axloq, o'y va maktab tarbiyalari haqida mulohaza yuritar ekan, ularning har biridagi o'ziga xos tomonlarni olib berishga harakat qildi. Uning o'qish, o'qitish, tarbiya ishlarida davr talabi asosida islohotni amalga oshirish nihoyatda zarur degan fikrni o'z zamoni uchun ham, bugungi kun uchun ham qimmatlidir. "*Alhosil, tarbiya bizlar uchun yo hayot, yo mamot, yo najot, yo halokat, yo saodat, yo falokat masalasidur*" deb yozadi Avloniy. Shunisi alohida diqqatga sazovorki, "*Turkiy*

Guliston yoxud axloq" da tarbiyaviy ishlar bugun deyarli unutilib borayotgan diyonat, sa'y va g'ayrat, riyozat, shijoat, qanoat, sabr, hilm, nafs, vijdon, iffat, havo, viqor, hivzi lison, munislik, xayrixohlik, olyihimmatlik kabi yuksak axloqiy tushunchalar (ilmni egallash va vatanparvarlik g'oyasi bilan chambarchas aloqada); zulm, nifoq, ta'ma, hasad, loqaydlik, g'iybat, haqorat, uytatsizlik, namimat (chaqimchilik), adovat, xasislik vijdonsizlik, johillik, g'azab, xiyonat singari shaxs tabiatidagi yomon xulqlar (millat va vatan saodatiga e'tiborsizlik va bepisandlik bilan bog'langan holda) muhim ijtimoiy muammo sifatida talqin etiladi. Asar quruq pand-nasihatlar-dangina tashkil topgan emas. Undagi qator fikr, g'oyalarda

XX asr boshlaridagi Turkiston xalqlaridagi milliy uyg'onish ruhi aks ettirilgan. Xususan, millat kelajagi haqidagi qayg'urish, vatan istiqboli haqida o'ylash, el va yurtga sodiq, vatanparvar yoshlarni tarbiyalashga birinchi darajali e'tibor berish kerakligi "Turkiy Guliston yoxud axloq"ning g'oyaviy-badiiy mazmunida alohida o'rinn tutadi. "*Men xastayamu millatim o'lmish nega bemor?!*", deydi Avloniy kitobning boshlanishida va xasta dilni, bemor millatni davolashning asosiy yo'li nimadan iborat? – degan savolga butun asar davomida javob berishga intiladi. Asardagi barcha naql-hikoyatlar g'oyasidan kelib chiqadigan badiiy mantiq shuki, insonni barkamol etish va millatning ravnaq toptirishning asosiy yo'li – har bir shaxsning yuksak axloqli va ma'naviy go'zal, ilmli va ma'rifatli bo'lishiga erishishdan hamda butun kuch-quvvat, aql-zakovat, bilimu idrok, aqchayu iqtisod – barchasini vatan ravnaqi va xalq saodatiga yo'naltirishdan iboratdir. Asarda XX asr boshlaridagi milliy uyg'onish ruhi, ayniqsa, vatanga, millatga sodiq farzandlar tayyorlash zarurligi o'tkir qo'yilgan. "*Amerikaliklar bir dona bug'doy ekub, yigirma qadoq bug'doy olurlar. Ovrupalilar o'zimizdan olgan besh tiyinli paxtamizni keturib, o'zimizga yigirma besh tiyinga soturlar! Ammo bizlar osiyolilar, xususan, turkistonlilar dumba sotub, chandir chaynaymiz. Qaymoq berib, sut oshiyimiz, non o'rniga kesak tishlaymiz!*" degan fikrlar ulug' adib

Abdulla Avloniy asr boshidayoq bu masala xususida nechog'lik chuqur va teran mushohada yuritganini ko'rsatib turibdi. Biz haqiqiy mustaqillikni qo'lga kiritgandan keyingina o'shanday kamchiliklarni bartaraf etish, o'shal orzu, o'shal da'vatni amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'ldik.

Hozir alohida iftixor bilan takrorlayotganimiz – muqaddas hadisda aytilgan "*Xubbul vatan-minal iyomon*" – "*Vatanni sevmoq iymondandir*" degan fikrga ham Abdulla Avloniy o'zining "Turkiy Guliston yoxud axloq"ida alohida o'rinn ajratgan. Yoxud yana bir misol. "*Hifzi lison deb har bir millat o'z ona tili va adabiyotining saqlamagani aytilur;* - deydi Abdulla Avloniy shu asarida. *Milliy tilni yo'qotmak millatning ruhini yo'qotmakdur. Lekin o'z erkimizga ishlatmak va so'zlamak lozimdir*". Avloniyning asr boshidagi bu xasratli nidosi buyuk bobolarimiz arvoohlarining ruhi yanglig' turkistonliklar boshi uzra deyarli sakson yil davomida charx urib yurdi.

Xulosa o'rnida shuni aytib o'tishimiz mumkinki, axloqiy-falsafiy mazmunga ega bo'lgan "*Turkiy Guliston yoxud axloq*" badiiy teran va go'zal asar hisoblanib, undagi "*Axloq*", "*Tarbiya*", "*Yaxshi xulqlar*", "*Yomon xulqlar*" deb nomlangan kimsalarga bo'linishi va ularning ichida har bir axloqiy tushunchani yuritishga alohida parcha ajratilishi, mo'jaz naql, ixcham hikoyatlar bilan bezatilishi pedagogik mazmun doirasida badiiy va tarixiy obrazlar vositasida yanada mustahkamlaniladi.

Foydalilanigan adabiyotlar.

1. Abdulla Avloniy. Turkiy guliston, yoxud axloq. T., 2008.
2. Begali Qosimov va boshqalar. Milliy uyg'onish davri o'zbek adabiyoti. Toshkent "Ma'naviyat" 2004.
3. Abdulla Avloniy. Tanlangan asarlar. T., 2008.

ABDULLA QAHHOR IJODINI O'RGANISHNING PEDAGOGIK AHAMIYATI

Xamdamova Chinnixol
Toshkent shaxar Chilonzor tumani
138-o'rta ta'lif maktabi
Ona tili va Adabiyoti fani o'qituvchisi
+998942577028

Annotatsiya: ushbu maqolada Abdulla Qahhorning uslubiy mahoratidan baha olmagan, uni o'ziga ustoz deb sanamagan ijodkorlarni topish yaqin-yaqingacha aslo mumkin emasligi; adabiy ta'lif jarayoni Abdulla Qahhor asarlari bilan mazmunga boy, ma'rifatga to'la bo'lishi haqidagi fikrlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: Abdulla Qahhor, Ozod Sharafiddinov, H. Abdusamatov, proza, hikoyachilik, tanqidchilik, adabiyotshunoslik.

Abdulla Qahhor o'zbek adabiyotida o'z uslubiga, o'z ovoziga ega bo'lgan, adabiyotimiz taraqqiysiga sezilarli ijobji hisa qo'shgan zabardast adiblarimizdan biridir. Uning yorqin ijodi katta mahorat maktabi sifatida hamisha ijodkorlarning diqqat markazida bo'lgan. Uning asarlariga qayta-qayta murojaat qilmagan, uning uslubiy mahoratidan baha olmagan, uni o'ziga ustoz deb sanamagan ijodkorlarni topish yaqin-yaqingacha aslo mumkin emas edi; adabiy ta'lif jarayoni **Abdulla Qahhor** asarlari bilan mazmunga boy, ma'rifatga to'la bo'lgan.

Adabiyotimizning yirik vakili, o'zbek professional prozasining oyoqqa turishida tinimsiz mehnat qilgan yozuvchi **Abdulla Qahhor** ijodi necha o'n yillardan buyon xalqimizning ongu shuurini band etib kelmoqda. Adibning badiiy mukammal hikoyalari, qaytarilmas xarakterlar talqini joy olgan qissa, roman va pesalar, aforizm darajasidagi tesha tegmagan fikrlari hali uzoq yillar ko'p avlodlar uchun mulohaza ob'ekti bo'lib qolishi shubhasizdir.

Abdulla Qahhor so'zga xasis, fikrga saxiy san'atkor. Adib ijodining fazilatlar ko'p. U ko'pchilikni qiziqtiradigan masalalar haqida yozadi, adabiyotda —qo'riqlarni ochadi, yangi gap aytadi, yangi obrazlar yaratadi. **Abdulla Qahhorning** badiiy ijoddagi novatorligi ham, avvalo, ana shundadir.

Abdulla Qahhorning asarlari yuksak badiyligi, g'oyaning aniqligi, chuqur ijtimoiyслиги va xalqchilligi bilan xarakterlanadi. **Abdulla Qahhor** ijodining bunday fazilatları adabiy tanqidchilik va adabiyotshunosligimizda o'z vaqtida atroflicha ochib berilgan hamda **Abdulla Qahhor** ijodiga haqli ravishda yuqori baho berilgan. Bu o'rinda B. Borolinaning —*Abdulla Qahhor (1957)*, H. Abdusamatovning —*Abdulla Qahhor (1960)*, M. Sultonovaning —*Abdulla Qahhor uslubi (1967)*, M. Qo'shchonov va U. Normatovning —*Mahorat sirlari (1968)* nomli monografiyalarini. Shuningdek, I. Sultonov, X. Yoqubov, P. Qodirov, O. Sharafiddinov, Sh. Yusupov, X. Doniyorov kabi olimlarning **Qahhorshunoslikka** oid maqolalarini eslatib o'tish maqsadga muvofiqdir. Chunki bu asarlarda adib ijodining g'oyaviy —estetik xususiyatlari tahlil etilib, Abdulla Qahhor ijodi yuksak baholanadi.

Turkman adabiyotining oqsoqoli berdi Kerboboev —**Abdulla Qahhor** faqat o'zbek yozuvchisigina bo'lib qolmay, u ummumittifoq yozuvchisidir. Shu bilan birga, **Abdulla Qahhor** zamonamizning sevikli yozuvchilaridan biridir degan edi.

K. Simonov, A. Surkov, N. Tixonov, Vera Smirnova, Irina Borolina kabi rus yozuvchi va adabiyotshunoslari, Ivan Le singari ukrain, Garegin Sevuns kabi arman adabiyoti oqsoqollari uchun ham Abdulla Qahhor ijodiga ana shunday yuqori, adolatli baho bergenlar. Hikoyachilik adibning eng sevgan janridir. A.Qahhorning o'zi —*Men hikoyachilikni juda yaxshi ko'raman va shu bilan birga, hamma vaqt qalamimning qayrog'i deb qaraganman, - deb yozgan edi.*

Abdulla Qahhor hayotni va inson psixologiyasini chuqur o'rganish tamoyillarini N.V. Gogol, A.P. Chexov, A. Qodiriy singari ustoz adiblarning mahoratini jiddiy o'zlashtirish orqali asardan asarga o'sa bordi, hikoya yozish —sirini — faktlar rudasidan haqiqat nuqrasini topish san'atini egalladi.

Abdulla Qahhor 30-yillarda kichik hikoyalar ustasi ifatida mashhur bo'ldi. Uning bu davrda yozgan hikoyalarini mavzu e'tibori bilan ikki katta guruhga ajratish mumkin. Birinchi guruhga o'zbek xalqining o'tmishini ko'rsatuvchi hikoyalar (—*Bemor*, —*Anor*, —*Millatchilar*, —*Tomoshabog'* —*O'g'ri*) kirsa, ikkinchi guruhni hozirgi zamon mavzusida yozilga asarlar (—

Maston, —Qanotsiz chittak, —San'atkor, —Jonfig'on, —Yillar, —Adabiyot muallimi kabilar) tashkil etadi.

Abdulla Qahhor hikoyalarida aytimoqchi bo‘lgan fikr, g‘oya, maqsad nasihat qilish yo‘li bilan emas, aksincha, timsollarning faoliyatidan, asarning umumiy ruhiyatidan keltirilib chiqariladi.

Ozod Sharafiddinovning —**Abdulla Qahhor** – adib hayoti va ijodiy faoliyati haqida lavhalar kitobi ijodkor hayoti va ijodini o‘rganishda alohida ahamiyat kasb etadi. Muallif o‘z asari debochasida shunday yozadi: —O‘zbek adabiyoti asoschilaridan biri – **Abdulla Qahhor** bosib o‘tgan sharafli va mashaqqatli yo‘l har bir qalamkash, har bir oddiy kitobxon uchun ibrat maktabidir. Ulkan iste‘dod egasi so‘nggi nafasigacha adabiyot dargohini muqaddas bildi, so‘zning sofligi, jangovorligi va hayotiyligi uchun qat‘iy kurashdi. Mana shu tufayli adib yaratgan g‘oyaviy – badiiy yuksak romanlar, qissalar, hikoyalar, pesalar adabiyotimiz xazinasidan munosib o‘rin egalladi.

Abdulla Qahhor hikoyalarida aytimoqchi bo‘lgan fikr, g‘oya, maqsad nasihat qilish yo‘li bilan emas, aksincha, timsollarning faoliyatidan, asarning umumiy ruhiyatidan keltirilib chiqariladi.

O‘zbekiston Qahramoni munaqqid Ozod Sharafiddinov **Abdulla Qahhorning** yaqin shogirdlaridan biridir. Uning mazkur kitobi, avvalo, shogirdning ustozga bo‘lgan cheksiz muhabbatining ifodasi, qolaversa, kitobxonlarni adib haqida yanada boy ma‘lumotlar bilan ta‘minlash, o‘sib kelayotgan yosh avlodnining badiiy tafakkurini o‘stirish, ijod ostonasiga qadam qo‘yayotgan yosh ijodkorlarga ijodiy ibrat va ilhom berish kabi maqsadlarni ham ko‘za tutgandir. Kitobda: Bolalik so‘qmoqlari, Ilk izlanishlar, ikkinchi cho‘qqi, kichik janrning katta olami, Qalam yolqini, Adib saboqlari, Ulg‘ayish yo‘lida, —Sinchalak, So‘nggi sahifalar, Adib hayoti solnomasi, Ilova, **Abdulla Qahhor**: Ozgina o‘zim haqimda fasllari mavjud bo‘lib, har bir fasl adabning ma‘lum ijod qirrasini kashf etishga yo‘naltirilgani bilan yanada xarakterlidir.

Foydalanimanligi adabiyotlar:

1. Асрор Самад. Абдулла Қаҳхор ҳикматлари. – Т.: —Ўзбекистон 1990.
2. Шарафиддинов О. Абдулла Қаҳхор. – Т: —Ёш гвардия, 1988. 2-бет.
3. Мирзаев С. Халқ севган адаб – Т.: —Ўзбекистон. 3-5-бетлар.

“JALOLIDDIN MANGUBERDI” - TARIXIY-FALSAFIY TRAGEDIYA

*Qurbanova Nafisa Ruzibayevna
(Xorazm viloyati Tuproqqa'l'a
tumani 20-son umumiyo o'rta ta'lim
maktabining ona tili va adabiyot
fani o'qituvchisi)
Telefon raqam +998941126206*

Annotatsiya: mening ushbu maqolamda Jaloliddin Manguberdi tarixiy –falsafiy tragediyasi haqida so‘z yuritiladi. Mazkur tarixiy tragediyada Maqsud Shayxzoda asosan, muarrixlar Mirxondning “Ravzat us-safo”, Nasaviyning “Syrat as -sulton Jaloliddin Mankburni” asarlari ma’lumotlariga tayanib ish ko‘radi.

Kalit so‘zlar: tragediya, dramaturg, shaxs, qahramon, xarakter, lirika, tarixiy siymolar, olimlar...

Maqsud Ma’sumbek o‘g‘li – Shayxzoda (1908-1967) lirikasida bo‘y ko‘rsatgan tarixiy yo‘liga nazar tashlash uslubi, vatan va shaxs taqdiri, hayot va kurash mardlik va qahramonlik, ma’naviy yetuk inson timsoli tadrijiy sahnalashdirilgan “Jaloliddin Manguberdi” fojiasidir.

Ma’lumki, Xorazmshohlar davlati, idora usullari, u davrda faoliyat yuritgan tarixiy siymolar taqdiri ijodkorlar, tarixnavislar, olimlarni doim qiziqtirib kelgan. Bu haqidagi qimmatli ma’lumotlarni Sharafiddin Ali Yazdiy, Mirxon, Nasaviy, Juzjoniy asarlarida mavjud.

Asarda pok vijdonli va dono olim Nasaviy asar qahramonlaridan biri sifatida ishtirok etib, qilich va qalam bilan dushmanga qarshi kurash yo‘lida shahid bo‘ldi. Natijada tragediyaning ulug‘vorlik qudrati yanada oshdi. Bahodirlilikda o‘tkir, samimiyy va olivjanob qalb egasi bo‘lmish valiahd Jaloliddin toj-u taxt huquqidan mahrum etilsa-da, el-u yurtning taqdiri, istiqboli hamda erki yo‘lida kurashga otlandi. Nomus va sharafni ardoqlagan, har biri alohida shakllangan xarakter darajasiga ko‘tarilgan Temur Malik, Sultonbegim, Elbars pahlavon singari obrazlar yetakchi qahramonning yanada to‘laqonli, jonli va ulug‘vor qiyofada gavdalinishiga xizmat qiladi.

Tragediyada Jaloliddin Manguberdi xatti-harakati, uning gap-so‘zları, muomala tarzi tarixiy muhit bilan uyg‘un ravishda namoyon bo‘ldi. Jaloliddinin otasi Muhammadshoh, amir Badriddin, Yaroqbek kabi Vatanga xiyonat yo‘liga o‘tgan kimsalarga nafratlari murojati, onasi va singlisi Sultonbegimlarga nisbatan mehribonona munosabati aks etgan sahna epizodlari nihoyatda ta’sirchan, hayotiy chiqqan. Tarixiy fojiada Jaloliddin Manguberdi qiyofasi ko‘proq asardagi boshqa obrazlar orqali ochilgan.

“Jaloliddin Manguberdi” tragediyasining sahna variantini tomosha qilgan akademik shoir G’afur G’ulom quyidagilarni ta’kidlaydi: “Shoir Shayxzoda o‘z dramasida qahramonlik taronasini kuylaydi. Bu qahramonlikning jonli ruhi Jaloliddin. U sahnada ilk ko‘rinishi va ilk so‘zları bilan diqqatni bog‘laydi, yuraklarda mehr uchqunlarını chaqadi va bundan keyingi voqealar girdobida xorazmlik bu yigit o‘z siyosining ma’naviy go‘zalligi bilan tomoshabinni sehrlaydi... “Jaloliddin” bizning dramaturgiyamizda yuqori moyani ishg‘ol etdi... Ko‘pdan buyon uzun umrli fikriy va badiiy salmoq dor sahna asarlarini orzu qilar edik. “Jaloliddin” bu orzuimizga javob berishga qodir” - deb aytgan edi.

“Jaloliddin Manguberdi” tarixiy-falsafiy tragediyasi Vatanimiz tarixinining eng suronli davridan hikoya qiluvchi mukammal sahna asari sifatida har qancha o‘qib o‘rgansak arziyi.

Foydalanimanligi adabiyotlar ro‘yxati:

1. G’afur Gulom “Jaloliddin” dramasi haqida . “Jahon adabiyoti” 2003-y
2. M.Shayxzoda “Boqiy dunyo” Toshkent 1988-y
3. 8-sinf adabiyot darsligi Toshkent 2019-y
4. www. Ziyonet.uz

BARKAMOL AVLODNI TARBIYALASHDA HADISLARNING O'RNI

*Samadova Nilufar,
Asoyeva Muxayyo
Buxoro shahar 35-umumta'lim
maktabi o'qituvchilari*

Annotatsiya : Ushbu maqolada hadislarning oiladagi ,bog‘chadagi , maktab va kollejlardagi o‘rni va tarbiyaviy ahamiyati haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar : Islom dini, Qur’oni karim, Hadisi sharif.

Buyuk ajdodlarimizning birdan-bir orzusi bo‘lgan mustaqillikka erishishimiz milliy munosabatlarni shakllantirish va rivojlanirishning yangi bosqichlarini boshlab berdi.

Har bir millatning o‘z taqdirini o‘zi belgilashi milliy e’tiqod , milliy maktab , milliy tarbiya zamiridagi hamkorlik va do’stlik aloqalarini shakllanishi mumkinligini yana bir bor isbotladi. Barkamol avlodni tarbiyalashning asosiy qismi - milliy tarbiya hisoblanadi.Milliy tarbiyaning ildizi esa oila, ko‘cha , maktab, mahalla va boshqa tarbiya muassasalari kiradi. Bizlar barkamol avlodni tarbiyalashda jiddiy e’tabor berishimiz lozim.

Ma’naviy va axloqiy poklanish , mehr- muhabbat , diyonat, iymon, insof, or-nomus kabi insoniy fazilatlar o‘z-o‘zidan vujudga kelmaydi.

Bugungi kunda Hadisi Sharif, Qur’oni Karim , Islom dinining odob-axloq, insoniylik mavzusidagi ibratli fikrlaridan ta’lim- tarbiyada foydalanish foydadan xoli emas. Ota- ona o‘z farzandining kelajakda xalq uchun , jamiyat uchun halol mehnat qiladigan inson bo‘lib yetishishini orzu qiladi.

Islom dinida Qur’oni Karimdan so‘ng muqaddas diniy- axloqiy manba Hadislar hisoblanadi . Hadislar Sharq xalqlarining qimmatli , ma’naviy qadriyati bo‘lib kelgan.VII asrda muhim ilmiy yo‘nalish sifatida paydo bo‘lgan. Payg‘ambarimizning aytgan hikmatli so‘zlari ya’ni , hadislarni o‘qitish yeti yoshdan boshlab o‘rgatilgan.Inson butun umri mobaynida ilmiga tashna va uni o‘rganib boradi.

Olamning sir- asrorlarini faqat ilm orqali bilib olamiz.

Muborak hadisda ta’kidlanganidek : “ Ilm olish har bir musulmon er va ayol uchun farzdir ” . “ Bir soat ilm o‘rganmoq - bir tun uyg‘onib ibodat qilmoqdan xayrliroqdir ”, “ Beshikdan qabrgacha ilm izlang ”, “ Ilm o‘rganish ibodatda n afzal” hadislari orqali doimo ilm o‘rganishga ,ilmiga umrini baxshida etishga da’vat qiladi. Hadisi sharifda do’stlik ,insonparvarlik fazilatlari haqida aytib o‘tilgan.

“ Beshta narsadan oldin besh narsani g‘animat bil : O’limingdan oldin tirikligingni, betobligingdan oldin salomatligingni, bandilicingdan oldin bo‘s sh vaqtingni , keksalicingdan oldin yoshligingni , faqirlicingdan oldin boyligingni g‘animat bil ”. “ Birodarling biror og‘ir ahvolga tushub turganda sen uning ustidan kulma. Agar kulsang Olloh taolo unga marhamat qilib,og‘irini yengil qilishi va uning kunini sening boshingga solib qo‘yishi mumkin. Shu qatorda shuni ham ta’kidlab o‘tish kerakki ,hadislarda iymon-e’tiqod tarbiyasi ,barkamol shaxs g‘oyalari ilgari surilgan. Pedagogikaning markazida shaxs kamoloti va tarbiyasi turadi.Bu boroda kundalik hayotimizda ajib bir holatlarga duch kelamiz .Ba’zan bolalarimizni yayrab o‘ynashlari ,yaxshi yashashlari uchun sharoit yaratib berishim zarur ekan deb ularni taltaytirib yuboramiz. Dinimiz nuqtai nazaridan bolalik davri hayotga tayyorlanish davridir . Bola tili chiqib so‘zlagan yoshidan ta’lim-tarbiya olishi,ilm va hunarni o‘rganishi, jahon madaniyati durdonalaridan boxabar bo‘lishga intilish zarur.”

Xulosa qilib shuni aytamizki, hadislardan ota-onalar oilada , tarbiyachilar bog‘chada , o‘qituvchilar maktab va kollejda foydalansa ,albatta foydadan xoli bo‘lmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Imom al - Buxoriy . “Al jome as- sahih ” ,Toshkent “ Fan ” 1992
2. Muhammad Yusuf . Hadid va hayot 2008-yil
3. Mirqobil Hasanov. “ Bolalalar uchun qirq hadis ” .G’.G’ulom nashriyoti 2014-yil

“ЛАЙЛИ ВА МАЖНУН” ДОСТОНИНИНГ УМАР БОҚИЙ ВАРИАНТИДА АДИБ МАҲОРАТИ

*Мақсуда Жамматова
Урганч давлат университети
академик литеґий ўқитувчиси
Телефон: +934684478
Jamatovataqsudova1976@mail.com*

Аннотация: Мақолада “Лайли ва Мажнун” достонининг Умар Боқий варианти ҳақида сўз юритилади. Шоир вариантини тили ва бадиий хусусиятлари оригинал мисоллар воситасида таҳлил этилади. Асарнинг ёзма адабиётга хос томонларига эътибор қаратилади.

Калит сўзлар: Умар Боқий, “Лайли ва Мажнун”, достон, бадиий тил.

Умар Боқий XVIII асрнинг II ярми ва XIX асрнинг бошларида Киромий, Роқим, Нишотий, Андалиб, Мунис каби шоирларга замондош сифатида Хоразмда яшаб ижод этган адиблардан биридир. (1)

Умар Боқийниҳамшоир, ҳамёзувчисифатидабаҳолашгаҳаммаасосларбор. (2) “Лайли ва Мажнун” даги келтирилган шеърий парчалар Умар Боқийнинг оригинал, соҳиб қалам шоирлигидан дарак беради. (3)

“Лайли ва Мажнун”нинг Умар Боқий варианти ўзининг муаллифига эга бўлишидан қатъий назар моҳияти жиҳатидан халқ вариантига анча яқин келади. Чунки асарнинг тил хусусиятлари ва баён қилиш услуги қўлёзма нусхаларда тарқалган халқ достонлариникадан деярлик фарқланмайди. “Лайли ва Мажнун”нинг Умар Боқий варианти “Ўзбек адабиёти тарихи” китобида берилган бўлиб, аоҳида нашр қилинмаган. (4) Бироқ бу вариантда куръон оятларидан танлаб воқеаларга мос жойларда матнга киритиб юборилган. Шунингдек, анчагина арабий, форсий ўзлашмаларга оид мураккаб сўзлар учрайди. Бир сўз билан айтганда матнда Умар Боқийнинг тил билиш салоҳияти ўзини намойиш қилиб туради. Жумладан, асар матнида мутаважжих, афъол, мунқатаъ, тараҳҳум, муқотала, пайғом, музассам, мукаррам каби арабча, оташ, гўша, сипориш, тирборон, обдор, кўх, бисёр, сад чандон каби форсча сўзлар ханжари обдор, отashi ишқ сингари изофалар кўплаб учрайди. Умар Боқий достон сюжетини насрой баён қилиш жараёнида халқ ижодиётiga хос кўплаб усуллардан унумли фойдалана олган. Асарнинг таркибида сажъ усулига тез-тез мурожаат қилади: “Ул назокат бўстонининг навни ҳоли ва Эрам бофининг соҳиб жамоли, хусн иқлимининг Шаҳсувори, латофат халқининг тождори паривашға... басад салом”

“Эй ишқ даштида ягонаи замон ва муҳаббат водийсида нодираи даврон...

Адид воқеалар тасвири жараёнида образлар руҳияти ва кечинмаларини таъсирчан ифодалаш учун муболагавий ифодаларни қўллайди: “Юз минг нола ва тазарру бирла бу кечани ёритди”. “Булар кўрдилар, бисёр паришон бўлиб нола ва афғон қўпордилар”. “Бу аснода Мажнун уйида танҳо қолиб эрди ва яна Лайлини фироқида беором ва бетоқат бўлиб, қўзларидан дарёлар равон бўлди. Охи тортди, беҳудона бошини уриб, биёбон тарафиға равон бўлди”. Умар Боқийнинг баёнида ўзига хос тасвиirlар учраб туради. Масалан, юқоридаги мисолда “кечани ёритди” бирикмасини “тонгни отқизди” маъносида қўллайди.

Худди шундай тасвири қуйидаги жумлада ҳам кўриш мумкин:

“Аммо Қайсни отashi ишқ бисёр бечора қилди. Бекарор ва беором бўлиб, Лайлини ёдida қундузни кечага етқурди”.

Бу мисолда ҳам адид “Кун бўйи”, “эртадан кечгача” тушунчаларини ўзига хос тарзда баён қилган. Ижодкор насрой баённи бўёқдор нутқ воситасида амалга ошириш учун ташбеҳлардан фаол фойдаланган. Достонда Ибн Салом воқеаси айтилар экан, унга унашилганлиги ҳақида хабар Лайлига бориб етгач, унинг руҳий аҳволи оригинал ўхшатишлар орқали берилган: “Лайли бу сўзни эшишиб, хайрон бўлиб, паришон бўлди. Гўё **юрагиға ханжар теккандек** пора-пора бўлди. Мажнун Навпалга ўз дардини баён қилгандан кейин Навпалнинг қалбидаги унга нисбатан меҳр-муҳаббат уйғонгандиги лавҳасида ҳам таъсирчан ўхшатиш қўлланилган: “Мажнунни дарду сўзи Навфалға таъсири қилиб, **қўнгли мумдек** бўлди”. Лайли ўз ўлими олдидан онасига васият қилар экан, ўз севгилисидан жудо бўлишнинг Мажнунга қандай зарба бўлиб тегишини шундай тасаввур қилади: “**Маст тे-**

вадек мени мозоримға келур, албатта ул ерда жон фидо қилур". Ижодкор бу ерда жуда таъсирчан ўхшатишни ишлатиб, баёндаги бўёқдорликни юксак даражага қўтарган.

Адиб тасвири жараёнида эпитет танлаганда кўпроқ ўзлашма сўзларга мурожаат қиласди ва оригинал ташбехлар яратади. У совчи танлаш одатини баён қилас экан бу вазифани бажарувчи шахсга хос эпитетлардан танлашга ҳаракат қиласди: "Мажнунга ул қиз маслаҳат қилдилар. Иттифок бирла **хушфаҳм**, **пурсухан** киши юбардилар". Навфал ҳакида гап кетар экан адиб бу шахсга нисбатан мувофиқ келадиган, унинг қиёфасини гавдалантирадиган сифатларни ифода этувчи сўзларни эпитет қилиб келтиради: "Навфал араб ичида бисёр қобилу мукаррам ва муazzам кишидур". Умар Боқий достоннинг насрый баёнида ҳалқ китобларига хос кўплаб ибораларни қўллайди. У ҳар бир воқеани бошлашдан олдин "Аммо аҳли таҳқиқлар андоғ деб дурларким", "Алқисса, ривоятларда андоғ баён қилибдурларким" каби анъанавий жумлалардан фойдаланади. Воқеалар баёни давомида "Холо", "аммо" "ва лекин" "алқисса", "охирул амир" каби ёрдамчи сўзларни фаол ишлатади. Шунингдек, асарда " бир охи сард аз дили пурдард" каби форсий ибораларни қўллайди. Адибнинг бу асари ўзи таъкидлаганидек насрый баён мақсадида амалга оширилган бўлишига қарамай ундан шеърий парчалар ҳам ўрин олган. Ижодкор асарнинг илк саҳифалариданоқ байтларга таянган ҳолда иш кўриб бошлайди. Достонда Қайс билан Лайлининг илк учрашувидаги ўзаро ошуфтаҳол бўлишлари тасвириланар экан, адиб ўша лавҳага монанд ҳолда икки ёш руҳиятини очиб бериш учун шеърий мисраларни келтириб, ўша жойдаги бадиий тасвиринг таъсирчанлигини кучайтиришга муваффақ бўлади:

Кўзум жамолиға тушгач, карорсиз бўлдум,

Кўнгулни олдурибон ихтиёrsиз бўлдум.

Достоннинг таркибида берилган шеърлар бадиий жиҳатдан анча пишиқ-пухта ишланган. Адиб шеърий парчаларни достон ниҳоялаётган ўринда келтиради. Бу ўринда у иккита фожеавий лавҳани баён қилишда лирикага эҳтиёж сезади. Мажнуннинг отаси ва онаси вафот қилганида уларнинг қабрлари бошига келиб изтироб чекиши, армон билан йиғлаши воқеасини ижодкор насрый баёнда таъсирчан бериш қийинлиги сабабли поэзияга мурожаат қилган бўлса керак. Негаки, бу шеърий тасвирида Мажнуннинг бутун орзу армонлари, ота-онасидан узр сўрашлари, уларни азоб-уқубатга қўйишидан афсус чекаётганлиги тўлалигича ўзининг таъсирчан ифодасига эга бўлган.

Ки эй боний бинағ вужудум,

Исёне забон ризоси судум.

Иршодингни билмадим ғанимат,

Юз войки, фавд ўлунди фурсат,

Юз ҳайфки тутмадим тарикинг,

Бир неча кун ўлмадим рафиқинг.

Файзинг манга ўлмади мұяссар,

Сен хайр дединг мен айладим шар.

Мажнуннинг дил изтироблари шеърий сатрларда мунгли фарёд сифатида намоён бўлади. Мисралар қатидаги "Юз войки", "Юз ҳайфки" бирикмалари Мажнун қалбининг акс садоси бўлиб отилиб чиқади ва китобхонни ларзага солади. Шоир шеър мисраларида аввало Мажнун монологини ифода этиб, охирги мисраларда лирик қаҳрамоннинг ҳолатини ўзи ҳикоя қила бошлайди:

Чун кўрди отасини мозорин,

Шам айлади анга жисми зорин.

Лавҳайлади кўксини мозора,

Тирноғила қилди пора-пора.

Афғон ила қилди тоза мотам,

Афғон ичида дер эрди ҳар дам, дея шеърни тугатиб, Мажнуннинг монологини насрда давом эттиради. Насрий монологда Мажнун афсус-надоматлар, пушаймонлар билан ўз дардини тўкиб солади.

Умар Боқий Лайли монологини шеърий баёnda беради ва унинг дард-аламларини ҳам таъсирчан мисраларга сингдиради. Лайли ўлим тўшагида ётар экан, ўзининг ҳолидан кўра Мажнуннинг аҳволига кўпроқ ачинади. Унинг севгисига жавоб бера олмаганига афсус чекади:

Ман ошиқу зору бенавоман,

Бир маҳилиқоға мубталоман.
Мажнун мани зора мубталодур,
Саргаштаю зору бенаводур.
Мандиндур они жунуни афзун,
Қайс эркан ўлубдур оти Мажнун.
Доим кечиур ғамимда айём,
Бир кун онга ҳосил ўлмаоб ком.
Расвойи замона ўлди мандин,
Офоқа афсона ўлди мандин,
Бехуда эмас фифону охи,
Ёқмасму мени онинг гуноҳи.

Бу шеърнинг ниҳоясида ҳам адид Лайлиниңг сўнгги сўзларини насрда давом эттиради. Лайли ўзининг ўлимидан кейин Мажнуннинг ҳам албатта ҳалок бўлишини башорат қилиб жон таслим қиласди. Адид достоннинг ушбу сахналарини жуда ҳаёжонли қаламга олади. Шу нарса характерлики, достон фожеа билан якун топади. Бироқ ижодкор асарни халқона анъянага эргашиб оптимистик тарзда тугалланадиган жумлани қўллайди: “Иккаласини намозини ўтаб бир марқадда қўйдилар. Ишқи мажозийда онча жавру жафо тортдилар. Худойи таоло муҳаббатларин ҳақиқитға мубаддил қилиб, муроду мақсадлариға етдилар”. Адид Лайли ва Мажнунларнинг ишқини ишқи мажозий ва ишқи ҳақиқийга ажратади ва ҳақиқий ишқнинг боқий дунёда амалга ошишини таъкидлайди.

Адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбек адабиёти тарихи, Штом. – Т. “Фан”, 1978. – Б.161.
2. Ўзбек насли тарихидан. – Т. “Фан”, 1982. – Б. 90.
3. Маллаев Н. Алишер Навоий ва халқ ижодиёти. – Б. 256.
4. Ўзбек адабиёти тарихи, Штом. – Т. “Фан”, 1978. – Б.161.

LUTFIY LIRIKASIDA TAZOD SAN'ATI

*Ибрагимова Насиба Ахмаджоновна
Наманган вилояти Уйчи туманидаги
7-сонли умумий урта таълим мактабининг
она тили ва адабиет фани укитувчиси*

Annotatsiya: ushbu maqolada Lutfiy ijodida badiiy san'atlardan tazod san'ati qo'llangan g'azallari tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: Lutfiy, tazod, badii san'at, mumtoz adabiyot.

Tazod sharq mumtoz adabiyotida keng qo'llanilgan usul bo'lib, bir-biriga zid narsa va hodisalarni yuzlashtirish demakdir. Lekin yana shu qarama-qarshi qo'yilgan narsa va hodisalar ayni vaqtida o'zaro uzviy bog'langan bo'ladi.

Adamdin emdi seningtek vujuda qayda kelur,

O'lar tirik seni ko'rsa, va le o'lik tirilur

Lutfiy xalq orasidagi yahshi narsani maqtaganda «o'likni tiriltiradi» degan ta'biri asosida tazod yaratgan. Yordagi husn-qomad shu darajadaki, u o'likka jon bag'ishlaydi, uni ko'rigan tiriklar esa o'ladi. O'lish va tirilish, o'lik va tirik qarama-qarshi tushunchalardir. Ammo bu hodisalarning birgina sababchisi – ma'shuqadir. Mumtoz shoirlarimiz va xususan Lutfiy ijodida tazod yetakchi badiiy vositalardan biri sifatida o'rinli qo'llanilgan. U ba'zan aniq predmet yoki hodisa tasvirida ishtirok etsa, ba'zan kishi holati va tasavvurlarining poetik ifodalashda yordam beradi Lutfiy lirikasidagi tazodni o'rganar ekanmiz tazod bir qancha ko'rinishlarga ega ekanligi ko'zga tashlanadi. Tazod oddiy, murakkab, aralash, obrazli va parallel tarzda bo'ladi. Tazodning bu xillarini alohida-alohida misollar yordamida ko'rib chiqaylik. Oddiy tazod deb oddiy so'zlarga asoslangan qarshilantirish usuliga aytildi

Necha bu Lutfiy qulga javr etarsan?

Vafo qilkim, vafo haddin oshibtur

Dunyo go'zaliga atalgan muhabbat qo'shiqlarini kuylashda ma'no va shakl birligi uchun kurashgan shoir o'z maqsadini yoritishda badiiy vositalar qatorida tazoddan ham foydalanadi: Xorlik haddin oshurmang, chunki izzat yo'ldadur,

Otingiz na'linda bizni hoki roh aylab o'tung.

Yuqoridagi misollarda «vafo»ga «jafo», «xorlik» va «izzat» qarama-qarshi qo'yilib, tazod usuli ishlatilgan. Xo'rangan oshiq yorning jafolari haddan oshganligidan shikoyat qilib, suyukli yordan izzat va vafo qilishini so'raydi. Oddiy tazodda tushinilishi oson bo'lgan so'zlar bayting bir misrasida qarshilantirilgan. Masalan: Sevar jonim, pari paykar habibim,

Visol-rohatim, hajri baloyim.

Agar oddiy tazodda qarshilanuvchi tomondagi so'z yakka holda bo'lasa, murakkab tazodda ikki yoki undan ortiq so'zdan tashkil topadi. «Yo rab ne ajab» g'azalidagi mana bu bayt murakkab tazoddga misol bo'la oladi: Hech yerda qarorim yo'q edi ko'yida turdim,

Jannatda muqim o'ldimu dildora yo'liqdim.

Birinchi qarshilanuvchi tomon ikki so'zdan, ya'ni «qarorim yo'q so'zlaridan iborat bo'lsa, ikkinchi qarshilanuvchi tomon ham ikki so'zlidir, ya'ni «muqim o'ldim». Real hayotni ulug'lab shu dunyo go'zalini sevgan shoir bu g'azalida ham muhabbatni olqishlaydi, maqsad yo'lida tazoni o'rinli ishlataladi. murakkab tazodda fikrlar qarama-qarshi qo'yiladi, shuning uchun tazodning bu turini fikriy tazod deb atash mumkin. Lutfiy lirikada mahbubaning faqat tashqi go'zalligini chizish bilan chegaralanib qolmay, uning ma'naviy tomonini, ichki dunyosini ochib berishga intiladi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Erkinov S. Lutfiy. –Toshkent: 1978.
2. Valixo'jaev.Malik ul-kalom Mavlono Lutfiy. –Samarqand,1999

ERKIN VOHIDOV IJODIYOTINING BADIY-ESTETIK XUSUSIYATLARI

Axmedova Maxliyo Atabekovna
+998995730690
axmedovamaxliyo@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonamiz qahromonlaridan biri bo`lgan Erkin Vohidov hayoti va ijodi haqida so`z boradi.

Kalit so`zlar. Erkin Vohidov, hayot yo`li va ijodda erishgan yutuqlar.

Zamonaviy o`zbek milliy adabiyotining yorqin yulduzlaridan biri Erkin Vohidov ijodida g`azal, qasida, muxammas kabi janrlar shakllanib boradi. U mumtoz adabiyotining bu sohasida tajribalarini boyitish, mukammallshtirishga intiladi. Erkin Vohidov badiy mahorati o`sib, kamol topgan, chuqur falsafiy umumlashgan darajasida ko`tarilgan ijodkordir. U O`zbekiston xalq shoiri O`zbekiston Qahromonidir. Zamonaviy o`zbek milliy adabiyotining yorqin yulduzlaridan bir Erkin Vohidovdir. U 1936-yiling 28-dekabr anasida. Farg`ona viloyati Oltariq tumanida o`qituvchi oilasida tug`ilgan. Otasi Cho`yanboy Vohidov urush so`ngida frontda Toshkentda qaytib kelib, shu yerda vafot etgan. So`ng onasi Roziyaxon Vohidova (Sohiboyev) ham vafot etadi. Bo`lg`usi shoир esa tog`asi Karimboy Sohiboyev tarbiyasida bo`ladi. Erkin Vohidov o`rta ma`lumoti Toshkentda oladi. 1960-yilda Toshkent Davlat universitetining filologiya fakultetini tugatib, avval sobiq <<YOSH gvardiya>> so`ng G`ofur G`ulom nomidagi adabiyot va san`at nashiryotida muharrir bosh muharrir va rahbar ham bo`lib ishlaydi. <<Yoshlik>> jurnaliga muharrirlik qiladi. U mustaqillik yillarda O`zbekiston Respubilkasi Oliy Majlisining xalqaro aloqalar va munosabatlar qo`mitasi rahbari sifatida Respublika ijtimoiy hayotida faol ishtrok etadi. Hozirgi u O`zbekiston senati a`zosi. Faolyati uning birinchi she`ri 14-yoshida 7-sinfda o`qib yurgan kezlarida chop etilgan. U 16 yoshga kirganda <<Manzara>> nomili she`ri bosildi. Unda tabiat go`zalligi samimiyl tasvir etilgan bo`lsa, ko`p o`tmay, u do`slariga qarata. Istaymanki, xurramlik bo`lsin sho`x qahqaha bog`lasin qanot. Kuy shalola yanglig` quyilsin, Qo`shiq bo`lsin tuyilsin hayot- deb ijodining katta karvoniga o`zining yaxshi niyati, umidi, pokiza qalbi bilan kirib keladi.

Shoiring <Tong nafasi> (1961) <Qo`shig`im sizga> (1962) <Aqil va yurak> (1963), <Mening yulduzim> (1964) kabi to`plamlariga kirgan po`kchlik she`rаридан uning badiy taffakurida ham, poetik uslubida ham o`sish, ulg`ayish sezila boshlaydi. Endi shoир oddiy hayotiy tassavvurlardan ancha chuqur fikirlash sari ko`tariladi. Ayniqsa, < Fursat-oltin> < Inson> kabi she`rlarda shoirining hayot haqidagi tassavuri yana ham chuqurlashadi. U inson haqida madhiya o`qib. < Yerni go`zal qiylgani sayin, go`zal bo`lar o`zi ham inson> degan xulosaga keladi. Mehnatni, go`zallikni, ezbilikni ulg`ayadi. Xuddi shu davrda shoир ijodiy yana bir muhim intilishga paydo bo`la boshlaydi. U endi mumtoz adabiyotimiz an`analaridan oziq izlab topadi. Uning <<G`uncha>> <<Azgunash>> <<Fuziliy haykali yonida>> kabi she`rlari bu bordagi dastlabki dadil izlanishlari edi. Binobarin shoир ijodida janr va uslub rang barangligi qatori mavzular doirasi ham kengayadi. <<CHirchiq>>, yaqqol tashlanadi. Erkin Vohidov ijodida g`azal, qasida, muxammas kabi janrlar shakllanib boradi. U mumtoz adabiyotning bu sohasida tajribalarini boyitish, mukammakkashtirishga intiladi. Ayniqsa <<Yoshlik>> (1969) devoniga kirgan she`rlar bu jihatdan e`tiborlidir.

Shoир xuddi shu davrdan boshlab dunyo kezadi, dunyonni taniydi. Ana shu taasurotilari asosida <<Tirik sayyorlar>> (1978) << sharqiy qirg`oq>> (1981) kabi yangi she`riy to`plamlarni tashkil etagan she`rlarni yaratadi. Inson taqdiri, uning baxtli va kelajagi shoир ijodining mavzuiga aylanadi. Uning << Kelajakka maktub>> (1983) <<Yaxshidir achchiq haqiqat>> (1992) to`plamlariga kirgan she`rlarida buyuk, pokiza, haqgo`y va bedor insonni kamol toptrish g`oyasi yetakchilik qiladi. Xuddi shu o`rinda faylasuf shoirning kelajak haqidagi bashorati o`zining yorqin ifodasini topgan satirlarni chetlabo`tolmaymiz. Uning << Vatan istagi>> <<Devona haqgo`y>> << Iztirob>> kabi she`rlari bu jihatdan alohida ahamyatli. Shoир << Vatan istagi>> she`rida sobiq SSSR mavjudligidayoq. Bu vatandan bir Vatan qurmoqni istaydir ko`ngil, o`zni ozod qush kabi ko`rmoqni istaydir ko`ngil deya bo`lg`usi mustaqil Vatan -O`zbekistonni ko`rishni istaydi. Shoirning << Buyuk hayot tongi>> (1960) << Orzu chashmasi>> (1964) << Nido>> (1964) << Palakatdan yozilgan doston>> (1966) << quyosh maskani>> Ana shuday

samarali ijodiy Erkin Vohidivga el-yurt e'zozini olib keldi. U tavvaludining 60-yilligi munosabati bilan << Buyuk xizmatalari uchun >> (1996) ordeni bilan taqdirlanadi. Shoирning to`rt jidlik saylanma saarlari nashirdan chiqadi. Xullas Erkin Vohidov badiy mahorati o`sib kamol topgan chuqur falsafiy umumlashgan darajadaga ko`tarilgan ijodkordir. U O`zbekiston Qahramonidir. Bu g`azallar bir insonga tegishlidir. Bunday Vatanparvarli, ishq, insoniylik vaa do`stlik kabi o`tkir fikirlar Erkin Vohidov qalamiga mansub bo`lishi mumkun. Erkin Vohidov ijod cho`qqisni zabit etgan inson ekanligi ko`p shoиру, yozuvchilarimiz o`z xotirasida saqlab qolishgan, va bu borada ko`p ta`kidlab o`tishadi.

18-dekabr kuni Erkin Vohidov xotirasiga bag`ishlab O`zbekiston yozuvchilar uyishmasida bo`lib o`tgan bog`ing vatan degan nom olsin nomli xotira kechasida O`zbekiston xalq artisti SHerali Jo`rayev Erkin Vohidovning inson qasidasi mening iltimosimga ko`ra yozilgan deb aytdi. Mening fikrimcha bunqa ko`ngli tozza insonlar bizni yashab to`rgan vatanimizda judayam ko`p va bunday oliv janob odamlar yani bizni ulug` allomalarimiz boridan bizni xalqimiz judayam xursand Erkin Vohidov izdoshlariyam judayam ko`pchilik tashkil etadi. San`atga endi kirib kelgan vaqtim Erkin akaning O`zbegin qasidasini kuyga solib ijro qilganman va qo`shiq muxlislar e`tiborini qozongan. Lekin u paytlarda bu qo`shiqning ortidan turli tanqidga uchraganman. Shunda turfa fe`l insonkarni ko`rib, Erkin akaga menga inson haqida she`r yozib bering deganman. Keyinchalik o`sha mashhur inson qasidasini yozdi va men kuy bastalab ijro qildim, dedi O`zbekiston Respubilkasi xalq artisti Sherali Jurayev. San`atkor she`riyatni anglashida Erkin Vohidovning hissasi borligi haqida to`xtaldi. Maktabda o`qib yurgan yillarimda otam menga ko`k rangli, qattiq muqovali Xamsa sovg`a qildi. Kitobning bir betidan baytlarning nasriy bayoni berilgandi. “Otam oshnalari bilan oshni yeb bo`lgach meni chaqirib Xamsa o`qitardi. So`zlarni dona-dona qilib, radiodagi suxandon akalarmizga o`xshatib o`qiganim otamga yoqardi, shekilli, har zamonda shu o`g`lim xudo xoxlasa olim bo`ladi deb qo`yardi. Shundan keyin hazrat Navoiga muhabbat bir umurlik hamrohimga aylanib qoldi. Shu muhabbat mening Erkin aka bilan yaqin bo`lishimga sabab bo`ladi. Erkin aka esa she`riyatni yaxshiroq his qilishimga Navoiyni anglashimga sababchi bo`lgan”, deydi O`zbekiston Respubilkasi xalq artisti Sherali Jurayev. O`zbek xalq shori Erkin Vohidov juda samimiy inson bo`lgan ekanlar munga misol qilib hozirgi Sherali Jurayev gaplari misol bo`ladi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro`yxati:

1. E. Vohidov ijod yo`lida nomli kitob
2. Lex.uz
3. Adabiyot kitoblari

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 21-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(8-қисм)

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 31.10.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000